

זה שיוצא, וזה שנכנס

מאת האלוף (מיל') יעקב עמידרור

מבט מבס"א מס' 395, 16 בינואר 2017

This is a Hebrew version of Out with the Old, In with the New by Maj. Gen. (res.)
Yaakov Amidror

תקציר: הנשיא היוצא ברק אובמה משאיר עולם עם הרבה יותר שפיכות דמים וסכנות עתידיות מהעולם שקיבל עם כניסתו לתפקיד. גם את תואר "המדינה החזקה בעולם" הוא הצליח לערער. כעת, עם כניסת דונלד טראמפ, לתפקיד נשיא ארה"ב נראה שלישראל יש סיבה לאופטימיות, אבל אחרי הכל, צריך לזכור שמדובר באיש עסקים קשוח.

אי-אפשר שלא להתפעל מהחברה האמריקנית שבחרה לפני יותר משמונה שנים כנשיא את אובמה, הנשיא האפרו-אמריקני הראשון של ארה"ב. תחושת ההתעלות ברחובות ניו יורק, שם שהיתי בעת חגיגת כניסתו לכהונה, היוותה ביטוי לשינוי שעברה חברה זו, כמו גם שמחתם הכנה של רבים וטובים.

הנשיא החדש נכנס לכהונה עם תפיסה מוצקה מאוד בענייני העולם. לדעתו, חלק ניכר מבעיותיה של ארה"ב בקהילה הבין-לאומית נובע מהתנהגותה, המדגישה את עוצמתה ויכולתה לכפות את דעתה.

הנשיא חשב כי ארה"ב נכשלת ברחבי העולם בעיקר משום שהיא אינה מושיטה יד ליריבים שעמם ניתן להגיע ליחסים טובים בהרבה אם יפגשו בצד האמריקני יד פתוחה במקום אגרוף קפוץ.

לשם כך הוא נסע, למשל, למזרח התיכון ונשא בקהיר ובאנקרה (תוך כדי דילוג על ישראל) נאומים מרשימים שבהם ניסה לדבר אל העם. הוא חשב שיפתח את לבו והם ישיבו לו במטבע דומה. זה גם היה ההיגיון ב"פתיח מחדש" שהוא ניסה לגלגל עם רוסיה.

בסוף תקופתו קשה לומר שהעולם השיב לו כגמולו, שום מקום לא הפך לטוב יותר, דמוקרטי, פתוח או אפילו מכיר טובה לארה"ב. ככל הנראה ההפך הוא הנכון, בוודאי במזרח התיכון, אך גם בחלקים אחרים של הגלובוס.

יותר מכך, מה שנתפס כנסיגה של ארה"ב מאזורים שונים הביא לחששות של ידידותיה מפני מדינות הפועלות באגרסיביות בשכנותן. בכמה מדינות, ולא רק במזרח התיכון, אף

נשמעים דיבורים על אפשרות של החלפת המטרייה האמריקנית שנעלמה - במטרייה גרעינית מרתיעה מתוצרת עצמית, מה שעלול להביא למרוץ חימוש גרעיני נורא.

הנשיא משאיר עולם שיש בו הרבה יותר שפיכות דמים וסכנות עתידיות מהעולם שקיבל למשמרת כמנהיגה של המדינה החזקה בעולם, ואפילו את התואר האחרון הוא הצליח לערער.

באשר למדינת ישראל, בסוף תקופה בת שמונה שנים של משטר אובמה, התמונה מורכבת. אין ספק שישראל זכתה להבנה באשר לצרכיה הביטחוניים, ונחיתת שני מטוסי ה-F-35 הראשונים מחוץ לארה"ב דווקא בישראל - מצביעה על הבנת הממשל כי על מדינת היהודים לשמור על יתרונה האיכותי.

חתימת הנשיא על הסכם ארוך טווח של סיוע אמריקני גדול לישראל, על מנת שתוכל לממן את קניית הנשק האמריקני בעשר השנים הבאות, מסמלת את המחויבות האמריקנית לביטחון ישראל לשנים רבות קדימה.

ההסכם יאפשר לישראל להגן על עצמה בעצמה, כשאררה"ב תורמת לכך לא מעט מכספי משלם המסים שלה. היחסים בין קהילות המודיעין ובין מערכות הביטחון היו מצוינים, ובמדינה ריכוזית כארה"ב הדבר אינו אפשרי ללא הכוונה מהבית הלבן. גם במערכת הבין-לאומית זכתה ישראל לסיוע אמריקני קריטי יותר מפעם אחת.

עם זאת, ארבעה נושאים חשובים היו במחלוקת בין הממשל היוצא לבין ממשלת ישראל: ב-2010 הממשל לא עמד בהבטחתו לישראל ונכנע לדרישות הערבים בתחום הפיקוח על הגרעין שנטען שיש לישראל, זאת במסגרת מאמצי ארה"ב לשמר את הקונצנזוס בוועידה שהתכנסה בווינה בהקשר להסכם למניעת הפצת נשק גרעיני.

האמריקנים, גם אם לא הודו שהפרו בעניין זה הבטחה מפורשת, הבינו שכך זה נתפס בישראל ובעולם, וככל שניתן לשפוט מחלקי הדיווחים שיצאו בעניין, נראה שטענות ישראל היו מוצדקות.

בהמשכה של הדרך פעלה ארה"ב כדי לסייע לישראל להתגבר על הקשיים שנגרמו לה כתוצאה מאותה טעות, אבל "השריטה" שיצרה אותה הפרה בוטה של ההבטחה נשמרה בתודעה - גם אם השפעתה הכוללת קטנה במשך הזמן.

הנושא השני היה עוד יותר קשה לעיכול: הממשל היוצא הפך את הבנייה בהתנחלויות לעניין החשוב ביותר בהקשר הפלסטיני, ולאובססיה של ממש, כאילו בגינו יקום או ייפול דבר בנושא סבוך זה. בה בעת, הממשל נזהר מללחוץ על אבו מאזן גם כשהתחמק מתשובה על הצעות ארה"ב לחידוש המשא ומתן (על בסיס נייר שהוצע לשני הצדדים באביב 2014), וכשלא עמד במילתו כלפי נציגיה.

הגישה של הממשל היוצא הייתה שאבו מאזן חלש ושאסור ללחוץ עליו - בעוד כל בנייה ישראלית - הן בהתנחלויות והן בירושלים, ללא הבחנה, היא מכשול למשא ומתן. משום כך, כנראה שבתקופת דילוגי קרי הממשל הפסיד הזדמנות בקנה מידה היסטורי לקדם את המשא ומתן, בעת שממשלת ישראל הייתה נכונה לכך, כנראה יותר מאשר אי פעם תחת שלטון הליכוד.

חוסר האיזון בתגובות הממשל היה כה בולט עד שהוא איבד את האפקטיביות של הגינוי האמריקני, משנתפס כחד-צדדי, לא צודק ולא חכם בעיני חלק ניכר מתושבי ישראל, ובמקומות מסוימים בעולם הרחב. יתר על כן, באופן שבו הדגיש הממשל את נושא ההתנחלויות, הוא "העלה את אבו מאזן על עץ גבוה", דבר שיקשה עליו מאוד להגיע למשא ומתן בעתיד.

החלטת מועצת הביטחון, שהתקבלה בחודש האחרון לכהונת הנשיא, רק החמירה את המצב ותמנע ככל הנראה כל סיכוי למשא ומתן בין הצדדים. נראה כאילו הנשיא

היוצא החליט להפריע למחליפו ככל יכולתו, גם על חשבון עניין שלכאורה רצה לקדם. זאת החלטה שאין בה שום תועלת מנקודת המבט של הרוצים במשא ומתן, "נקמה" שתיזכר כנקודת שפל של ממשל שהתיימר להיות אנליטי ומחושב.

נראה שנאומו של מזכיר המדינה קרי, שבו עסק ארוכות בעניין ההתנחלויות על רקע המזרח התיכון הבווער והמדמם, רק החרף את התחושה שמדובר כאן באובססיה ובאובדן פרופורציה, שהאפילו על השכל הישר.

נושא נוסף, שלישי במספר, שבו התגלתה מחלוקת גדולה וחריפה בין הממשל לבין ממשלת ישראל, הוא הנושא האיראני. שיאה של המחלוקת היה לכאורה בנאום ראש הממשלה בקונגרס, נאום שנתפס על-ידי גורמים שונים כצעד לא מנומס וכפגיעה בנשיא בביתו שלו.

אלא שמי שבחר להתעמת וליצור את הקרע בעניין זה היה הממשל. בניגוד למקובל בין בעלות ברית, החליט הבית הלבן באופן מודע לרמות את ישראל, ולהסתיר ממנה את העובדה שהוא מנהל מאחורי גבה משא ומתן עם איראן. כל זאת בעת ששתי המדינות היו בתהליך אינטנסיבי של מגעים ודו-שיח על נושא זה, הנוגע לעצם קיומה של מדינת ישראל.

המהלך צורם במיוחד משום שהיה כרוך בשינוי דרמטי במדיניות ארה"ב, וכתוצאה מכך הגיע הממשל להסכם גרוע. אך גם מי שחושב שההסכם טוב, יתקשה להצדיק את הנתיה העקלקל שבו הלך הממשל כדי להגיע אליו, כשאפילו חלק מהמומחים בממשל עצמו חשבו שלא נכון להסתיר ולרמות את ישראל.

בדרך שבה בחרה איבדה ארה"ב את האמון של ישראל, את רצונה הטוב, ולפחות במידה מסוימת חלק מהסיוע המקצועי של ישראל, שאולי היה יכול להקטין את גודל הטעות הגלומה בהסכם. הטענה האמריקנית שהדבר נעשה מחשש להדלפה בישראל לא עומדת במבחן המציאות, שהרי דבר לא הודלף מהדו-שיח האינטימי בין הצדדים לפני הסטייה האמריקנית.

המצב החדש שיצרה האדמיניסטרציה חייב את ראש הממשלה להציג את עמדת ישראל בצורה הברורה ביותר לעין כל - ובעיקר באוזני העם האמריקני, ידידה החשוב ביותר של ישראל.

בניגוד לעבר, קיומה של מדינת ישראל מאפשר להשמיע בקול רם את הדברים החייבים להיאמר מטעמו של העם היהודי בדברים הנוגעים לגורלו, ונכון לעשות זאת באופן החד ביותר ובמקומות הבולטים והמשפיעים ביותר. כמו שאמר מזכיר המדינה, ידידים צריכים לומר את האמת זה לזה.

ראש הממשלה חייב היה גם להביא בחשבון שההסכם הגרוע שנחתם עלול להביא בעתיד לצורך להשתמש בכוחה של ישראל כדי לעצור את איראן מלרכוש יכולת גרעין צבאי, והוא היה חייב להניח את התשתית המוסרית שתיתן בעתיד לגיטימציה לצעד חריף כל כך.

כאמור, הצורך הזה נבע מהשינוי הדרמטי במדיניות הממשל, שעבר ממדיניות של פירוק כל יכולות הגרעין - למדיניות של דחיית מימוש היכולות הללו בחמש עשרה שנים, לכל היותר, כשאיראן רשאית להמשיך בפיתוח הטילים ודור הצנטריפוגות הבא ללא הפרעה.

בכירים בארה"ב מדגישים את איכות היחסים הביטחוניים כהוכחה לתמיכתו האיתנה של הממשל בישראל, בעוד באוזני מתנגדי הנשיא זה נשמע יותר כמאמץ להשגת "הכשר" לפגוע בה בעניין הפלסטיני והגרעין באיראן.

התחום הרביעי שבו הייתה מחלוקת בין הממשל לבין ממשלת ישראל הוא הכאוס המזרח-תיכוני. הדבר בלט ביחס של ארה"ב למצרים, כשארה"ב נתנה העדפה ברורה לאחים המוסלמים כמייצגי הלכי רוח אותנטיים ולגיטימיים - על פני תמיכה בצבא והפיכת הנגד שלו.

ישראל העדיפה מצרים שבה לא תשלוט האידיאולוגיה הרדיקלית של האחים המוסלמים, גם אם האלטרנטיבה, בראשות א-סיסי, מחזיקה את מצרים ביד קשה. חוסר ההסכמה על סכנותיו של האסלאם הפוליטי הייתה בלב המחלוקת בין המדינות.

התפיסה האמריקנית היא אידיאולוגית, בבסיסה סירוב להכיר בכך שיש בעיה בקרב האסלאם, וכי האסלאם הרדיקלי מהווה את אחת הפנים האוטנטיות של האסלאם. בשל כך, אפילו הביטוי "טרור אסלאמי" נמחק מהמילון ה"פוליטיקלי קורקט" בושינגטון בתקופת הנשיא היוצא.

ככל שניתן להבין מה תהיה עמדת הנשיא הבא, ברור שבכל הקשור לבנייה בהתנחלויות ולטיפול בגרעין האיראני - יהיה קל יותר לישראל עם הממשל החדש מאשר עם זה שיוצא.

רבים מהאנשים סביב הנשיא הנכנס מבינים כי לא בגלל הבנייה בהתנחלויות נמנע אבו מאזן מלחדש את המשא ומתן עם ישראל, ולכן אין טעם לריב על נושא חסר חשיבות מעשית, ובמקום זאת יש למקד את המאמצים בצעדים שיביאו למשא ומתן, אם הדבר בכלל אפשרי.

לשיטתם, גם על אבו מאזן יהיה לעשות ולא רק לדבר, מהפסקת התמיכה במשפחות המרצחים ועד ביטול ההסתה המתנהלת בידי הרשות, ותחת פיקוחה. בהקשר זה חשוב שהנשיא יממש את הבטחתו להעביר את השגרירות האמריקנית לירושלים. יהיה בכך איתות ברור ביותר של מחויבות לישראל, ושל הכרה בירושלים המערבית (לפחות) כבירתה. לאחר התרגיל הלא נעים שעשה הממשל היוצא באו"ם ונאום קרי בעניין ההתנחלויות, יש להחלטה להעברת השגרירות לבירת ישראל חשיבות גדולה עוד יותר.

בהקשר האיראני נראה שהתפיסה בקרב רבים בממשל הנבחר היא כי ההסכם גרוע לארה"ב, לא פחות משהוא גרוע לישראל. לכן צפוי כי הממשל יפעל בשלושה מאמצים: מיצוי המתאפשר מחוץ למסגרת ההסכם, למשל סנקציות על פיתוח הטילים באיראן ועל המשך טיפוח הטרור על ידיה; הקפדת יתר על פרטי ביצוע ההסכם באופן נחוש הרבה יותר מבעבר; ובה בעת נכונות לבחון יחד עם ישראל מה אפשר לעשות כדי שבסוף תקופת ההסכם איראן לא תוכל לצעוד לעבר הפצה בלי שיהיה אפשר לעצור בעדה, ולשם כך אולי אפילו לפתוח את ההסכם.

למען עתיד היחסים בין שתי המדינות - לא ישראל היא שצריכה ליזום את ביטול ההסכם הרע שעליו התחייב הנשיא היוצא, נדרש מהלך הנובע משיקולים של ארה"ב, ויש מספיק כאלה.

מעבר לכך, איראן היא היום הכוח הדינמי במזרח התיכון, ונמצאת בתהליך מתמשך של בניית השליטה בציר המוליך מטהרן לבגדד, ומשם לסוריה וללבנון. אם לא יעצרו אותה - רוב המזרח התיכון הערבי ממזרח לים התיכון יהיה תחת השפעתה של איראן בצורה זו או אחרת.

יהיה זה שינוי היסטורי שיפגע מאוד בבעלות בריתה המסורתיות של ארה"ב, וידחוף סונים רבים לזרועות קיצוניות נוסח דאע"ש. גם בנושא זה יהיה לשיתוף הפעולה בין ישראל לבין ארה"ב תפקיד מרכזי, שאליו יהיה צריך לצרף את המדינות הערביות/סוניות המחפשות משענת יציבה באזור. כך יהיה אפשר אולי להגיע למהלך גדול יותר, שיאפשר את הכנסת הפלסטינים למשא ומתן תחת מטרייה רחבה.

כעיקרון מנחה על מדינת ישראל והממשל החדש יהיה להתבסס על יחסי ישראל-ארה"ב כפי שנבנו במהלכן של עשרות שנים, ולקבוע בחשיבה משותפת מה הם התחומים החדשים שאפשר לשתף בהם פעולה כדי ששני הצדדים ירוויחו מכך.

יהיה צריך לייצר הסכמות שיביאו לפריצת דרך ביחסי שתי המדינות, ולא מפתיע אם תחום הסייבר יהיה אחד מתחומים אלה. על ישראל למקד את מאמציה לשיפור בנושאים החשובים לה ביותר, ולא לפזרם לתחומים רבים.

מקובל לחשוב שהנשיא הנכנס ישבור את הכללים, יזנח את ה"פוליטיקלי קורקט" ויפעל מהבטן, רחוק ככל האפשר מדרכו של קודמו בתפקיד. החודש האחרון הראה שגם הנשיא היוצא ידע לשבור כללים ולעבוד על בסיס הרגש - תוך כדי התעלמות מההיגיון.

כפי שזה נראה עתה, גם אם עדיין מוקדם מכדי לשפוט, תחושות הנשיא הנכנס ונטיות ליבו יהיו כנראה בסיס נוח יותר למדינת ישראל, אבל צריך לזכור שהוא גם איש עסקים קשוח.

פורסם לראשונה בעיתון *ישראל היום* 12.1.2017

האלוף (מיל') יעקב עמידרו הוא עמית בכיר ע"ש רוסהנדלר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. משמש גם כעמית בכיר במרכז ג'מנדר של JINSA. היה היועץ לביטחון לאומי של רה"מ וראש המטה לביטחון לאומי. שירת כמפקד המכללות הצבאיות וראש חטיבת המחקר באמ"ן.

סדרת הפרסומים מבט מבס"א מתפרסמת הודות לנדיבותה של משפחת גרג רוסהנדלר